

AHI EVRAN

-Kuruluşunda Yer Aldığı Ahilik Teşkilatı-

Cengiz YILDIRIM

Araştırmacı-Yazar

E-posta: yildirimcengiz@hotmail.com

e-posta bilgi@cengizyildirim.net

Cep Tel: +90 533 351 74 60

Ankara/Türkiye

Özet

Üzerinde yaşadığımız Anadolu coğrafyasında toplumu biçimlendiren, kültür oluşumuna katkı sağlayarak gönül dünyamızı aydınlatan büyük değerlerimiz olmuştur. Bunlardan biri de Anadolu'da Ahilik teşkilatını kuran Ahi Evran'dır. Ahi Evran, İlmi, mesleği ve Anadolu'da kurduğu Ahi teşkilatıyla adını ve etkisini günümüze taşıyan, kültür, ahlak ve iktisadi bakımdan İslam mirasının oluşumuna önemli katkı sağlayan manevi mimarlarımızdan sayılır.

Ahiliğin Anadolu'da teşkilatlanması, ünlü sufi bilgin Fahrettin Razi'nin öğrencileri Evhadüddîn-i Kirmânî ve Ahi Evran'ın irşad faaliyetleri ile başlamıştır. Bu faaliyetler neticesinde, Anadolu'da çok sayıda tekke ve zaviye inşa edilmiştir. Ahi Evran, olgunlaşan düşüncesi neticesinde kaleme aldığı eserleriyle de Anadolu insanına hizmet eden seçkin bir tıp âlimidir. Eserleri, ilim ve düşünce dünyamıza zenginlik katar niteliktedir.

Bu makalede; Ahi Evran ve hayatı, Ahilik adabı, ayin-erkân, Ahi şecere-nâmeleri, fütüvvet-nâmeler ve fütüvvet-nâme örnekleri, Ahilikteki yemek kültürü, Ahilik-Bektaşılık münasebeti, Hacı Bektaş ve Ahi Evran'ın Osmanlı Devleti'nin kurulmasındaki rolleri, Ahi Evran, Ahi ve Ahilik, Ahiliğin yeri vb. değerli konulardan bahsedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahi Evran, Ahi, Ahilik, Fütüvvet, Tekke, Zaviye,

Abstract

In the Anatolian geography we live on, we have had great values that have shaped the society and enlightened our world of hearts by contributing to the formation of culture. One of them is Ahi Evran. Ahi Evran is one of our spiritual architects who shaped the culture of Anatolia. He is a person who carries his name and influence to the present day with his science, profession and the Ahi Organization he founded in Anatolia, and makes an important contribution to the formation of the Islamic heritage in terms of culture, morality and economy.

The organization of the Akhism in Anatolia started with the guidance activities of Evhaduddin-i Kirmani and Ahi Evran, the students of the famous sufi-scholar Fahrettin Razi. As a result of these activities, many dervish lodges and lodges were built in Anatolia. Ahi Evran is a distinguished medical scholar who serves the Anatolian people with the works he wrote as a result of his maturing thought. His works add richness to our world of science and thought.

In this article; Ahi genealogy-names, futuwwet-names and examples of futuwwet-names, Ahi Evran and his life, Ahi-order etiquette, ritual-erkan, Ahi-order food culture, Ahi-Bektashi relationship, Hacı Bektas and Ahi Evran's roles in the establishment of the Ottoman State, Ahi Evran, Ahi and Ahilik, Ahilik place etc. valuable topics.

Keywords: Ahi Evran, Ahi, Ahilik, Fütüvvet, Tekke, Zaviye.

Giriş

Ahilik teşkilatı 13. yüzyılda Anadolu'ya gelen Türkmen aşiretlerin esnaf birliği olarak kurulmuş bir dayanışma örgütüdür. Kuruluş amacı yeni geldikleri Anadolu topraklarında yabancıların elinde olan esnaflık faaliyetlerinin Türkler tarafından da yapılabilmesini sağlamak, ekonomik bir bağımsızlık kazanmak ve yeni geldikleri topraklara uyum sağlamak olarak sıralanabilmektedir. Ahilik teşkilatı sayesinde büyük bir dayanışma ortamı oluşturulmuştur. Bu sayede Türkler ekonomik yönden bağımsızlık kazanmışlardır. Elinde yeterince sermayesi olmayan üyelere orta sandığı sayesinde maddi desteklerde bulunularak esnaflık ya da ticaret yapabilmeleri desteklenmiştir.

Doğruluk, cömertlik, kardeşlik, dindarlık, tevazu ve merhamet sahibi olmak, affedicilik, güven vermek, adaletli olmak, hakkıyla helâlden kazanmak, sevgiyle yaklaşmak, saygı duymak vb. unsurları ve daha fazlasını barındıran bu kurumun temeli fütüvvete dayanır. Genç, cömert ve yiğit fütüvvet erleri İslâm ülkelerinde faaliyet göstermiş olup manevî esaslara bağlı bir birlik oluşturmuşlardır.

Ahilik sadece bir esnaf teşkilatı değil, toplumun her kesimine ulaşmayı amaç edinen sosyal ve ahlâkî düzeni sağlamaya çalışan bir kurumdur. İnsanı esas alan, bir hiyerarşisi ve felsefesi olan ahilik hakkıyla incelendiğinde; Ahiliğin belli bir döneme hapsedilemeyeceği ve tüm zamanlara seslendiği anlaşılacaktır. Ahilik, Hz. Ali'ye bağlı Alevi bir kuruluş olmakla birlikte bir tarikat değildir.

Ahi Evran'nın Çocukluk Dönemi ve Eğitimi

Ahi Evran İran, Azerbaycan (Hoy) kökenli, Anadolu'da Ahilik adı verilen esnaf teşkilatının kurucusudur. Ahi Evran kesin olmamakla birlikte 566/1171'de Azerbaycan'ın Hoy kasabasında dünyaya geldi. Asıl adı, Mahmud; lakabı, Şeyh Nasîrü'd-din; künyesi, Ebu'l-Hakayık; nisbet adı ise Hoyî'dir. "Evran" ise daha çok menkıbevi bir isim olarak kendisine verilmiştir. "Evran" ismi kimi kesimlerce "Evren" olarak da kullanılmaktadır. Hoy kasabası

tarihi kaynaklarımızda Büyük Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey'den beri Türkmen yerleşim bölgesi olarak bilinir (Bayram, 1991: 15).

Ahi Evran'ın çocukluğu ve ilk tahsil devresi memleketinde geçmiş ve ilk eğitimini burada yapmıştır. Geçici bir süre demirci atölyesinde çalışmış, ardından deri işleme sanatına yönelmiş, kısa bir süre içerisinde bu işi öğrenmiş ve kalfalık derecesine yükselmiştir (Tokgöz, 2012: 12).

Daha sonra Maverâünnehir bölgesine gitmiş, oralarda eğitimine devam etmiş ve Yeseviyye pirlerinden, hocalarından ders almıştır. Sadreddîn Konevî'ye (1209-1274) yazdığı mektuplarından birinde Herat'ta, Hârizmşahlar yönetiminde bulunan zamanın büyük âlimlerinden Fahrettin er-Razî'nin (ö. 606/1210) hizmetinde bulunduğunu belirtir. Bu ifadeden, kendisinin Razî'nin derslerine devam ettiği ve aklî ve naklî ilimleri öğrendiğini anlıyoruz (Bayram, 1991: 16).

Ahi Evran, gençlik yıllarında ilk tasavvuf terbiyesini Yeseviyye tarikatı pirlerinden aldıktan sonra tasavvuf ehlinin buluşma yeri olan Bağdat'a gitmiştir. Bağdat, o dönemde İslâm dünyasının en önemli ilim, fikir ve irfan merkezi konumundadır. Şehrin bu özelliği, Ahi Evran'ın çok yönlü bir ilim ve fikir adamı olarak yetişmesini sağlamıştır. Ahi Evran, Bağdat'ta bulunduğu süre içerisinde Fahreddin Razî'nin talebelerinden Şeyh Evhaddüddin Kirmani'den (ö. 635/1237) ders almış ve hocasına intisap etmiştir. Daha sonraları şeyhinin tavsiyesi üzerine Abbasi halifesi Nâsır-Lidînillâh (1180- 1225) döneminde kurulmuş olan fütüvvet teşkilâtına katılmıştır.¹ Sonraki süreçte bu teşkilatın önde gelen şeyhleriyle temas kurma imkânı bulan Ahi Evran, başta Kirmanî olmak üzere birçok hocadan istifade etmiştir. Bu arada Tefsir, Hadis, Kelâm, Fıkıh, Tasavvuf, Tıp ve Felsefe olmak üzere pek çok alanda eğitim görmüş ve önemli eserler yazmıştır (Köksal, 2008: 8).

Anadolu'ya Gelişi ve Teşkilatlanması (Ahiyan-ı Rum, Bacıyan-ı Rum)

Bağdat'taki eğitimin ardından hem hocası hem de mürşidi Evhaddüddin Kirmanî ile beraber 1205 tarihinde Anadolu'ya gelen Ahi Evran, o dönem için önemli bir konumda bulunan ve aynı zamanda ticaretin de merkezi sayılan Kayseri'ye yerleşmiştir. Kayseri'de ilim ve irşad faaliyetlerine başlayan Ahi Evran, Bağdat'ta tanışmış olduğu fütüvvet anlayışından hareketle,

---

¹ Harizmşahlar 1157'de Sultan Sencer'i yenerek Büyük Selçuklu devletine son verdi. 1172'den 1200'e kadar Harizmşah hükümdarı olarak hüküm süren Tekiş'in yerine geçen oğlu Alâeddin Muhammed (1200-1220), Abbasi Hilafetini tanımadı ve Ali soylu Seyyit Tirmizi'nin halifelliğini ilan etti. Harizmşahlar karşısında zor duruma düşen Abbasi Halifesi Nâsır-Lidînillâh, 599 (1203) yılından itibaren meliklerin ve valilerin fütüvvet teşkilâtına girmelerini emretti (Sibt İbnü'l-Cevzî, VIII/1, s. 513). Böylece kendisinin hukukî ve sınırsız bir şekilde fityânın lideri olduğunu teyit etmiş oldu. Teşkilâta katılmaları melik ve valilerin halifeye bağlılığını arttırdı. Bir emîrin katılımıyla hâkimiyeti altındaki tebaası da teşkilâta kabul edilmiş sayılıyor, böylece İslâm toplumunun birlik ve bütünlüğünün sağlanması hedefleniyordu. İslam coğrafyasının bir bölümünde uzun süre (891-1079) hâkimiyet kuran Karmatilerin "İhvan-ı Safa risalelerine" dayanarak uyguladığı Fütüvvet teşkilatını Halife 604'te (1207) yeniden şekillendiren bir ferman çıkardı. Bu fermanla fütüvvenin temelini Hz. Ali olduğu belirtilmiş, Nâsır, bütün hukukî kararların çıkış noktası olan Ali'nin yolundan giden bir kişi olarak tanımlanmıştır. Dönemin tanığı Şîh müellifi Hartebirtî, *Tuhfetü'l-veşâyâ* adlı eserinde (vr. 117a-b) Nâsır-Lidînillâh'ın fütüvvetin soy ağacını Âdem'den başlatarak Hz. Peygamber ve Hz. Ali yoluyla kendisine ulaştırdığını, fütüvvet unvanını ve nişanını verme yetkisini sadece kendinde topladığını belirtir. Bkz. Cengiz Yıldırım, *Erken Alevilerin Gizlenen Tarihi*" 2021.

Anadolu’da Ahilik teşkilatını kurmuştur. Bu teşkilatın ilk merkezi, Kayseri’de aynı zamanda kendisine ait işyerinin de bulunduğu debbağlar mahallesindedir (Bayram, 1991: 16)

Ahi Evran, debbağlar çarşısının içinde bulunan mescit ve zaviyeyi, zamanla teşkilatın merkezi haline getirmiş, burada Ahi teşkilatı mensuplarına hem dinî, hem de ahlaki ve meslekî eğitim vermiştir. Kısa süre içerisinde birçok kesime ulaşan Ahilik, Selçuklu sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1192-1196, 1205-1211), ve I. Alaeddin Keykubat döneminde (1220-1237), neredeyse bütün Anadolu’ya yayılma fırsatı bulmuştur. Aynı zamanda Mürşidi Evhadüddin Kirmanî’nin kızı Fatma Bacı (d. 1207- ö. 1270) ile evli bulunan Ahi Evran, Kayseri’de bulunduğu sırada eşinin vasıtasıyla “Bacıyân-ı Rum” (Anadolu Bacıları) teşkilatını kurarak, bu alanda da önemli faaliyetler ortaya koymuştur (Kuzu, 2013: 19).

Ahi Evran ve Mürşidi Evhadüddin Kirmanî, 1227 tarihinde Selçuklu Sultanı I. Alaattin Keykubat’ın isteği üzerine Kayseri’den ayrılarak Konya’ya yerleşmiştir. Sultanın da desteği ile burada hem sanatını icra etmiş, hem de ilim irşad faaliyetlerinde bulunmuş ve 1238’de Konya’da ölmüştür. Mürşidi Evhadüddin Kirmanî ölünce talebelerinden olan damadı Ahi Evran, onun yerine geçmiştir (İbni Bibi, 1941: 192). I. Alaattin Keykubat, oğlu II. Gıyasettin’in tertiplelediği bir suikast sonucu öldürülünce (ö. 1237) Sultanla gönül bağı bulunan Ahiler, onun yerine geçen II. Gıyasettin Keyhüsrev ve Vezir Sadettin Köpek’e karşı harekete geçmiş, Ahi Evran’ın yaşamında çok sıkıntılı günler başlamıştır. Bu süreçte pek çok Ahi ve Türkmen cezalandırılmış, Ahi Evran’da dâhil olmak üzere Konya’da hapse (1239) atılmıştır (Bayram, 1991: 17-23). Bu durum bölgede bulunan Türkmenlerde bir tedirginlik ve dalgalanma yaratmıştır.

II. Gıyasettin’in kötü yönetimi (1237-1246), Türkmenler üzerinde baskısını artırmış Amasya Çat köyünde dergâhı bulunan Türkmen Baba İlyas’ın üzerine baskın yapma kararı almıştır (1239). Askerin geleceğini haber alan Baba İlyas, seksen müridi ile beraber (bazı tarihçilere göre üç bin) Haraşna Kalesine sığınmıştır. Baba İlyas’ın baş halifesi olan Baba İshak Adıyaman Samsad’da, Amasya’daki olup bitenleri duyar duymaz, müritleriyle beraber II. Gıyaseddin Keyhüsrev’e karşı 10 Muharrem günü Samsad’da ayaklanmayı başlatmıştır (İbn Bibi, 1996: 50).

Baba İshak’ın harekâtına ayaklanan Türkmenlerin yanı sıra, Halep ve Antep yöresine sürülmüş olan Harezmi Türkleri de katılınca ayaklanma geniş bir bölgeye yayılmıştır. Elbistan’da yenilen Anadolu Selçuklu ordusu Sivas’ı ayaklanmacılara bırakmak zorunda kalmıştır. Ardından Amasya ve Kayseri de ayaklanmacıların eline geçmiştir. Bu sırada ayaklanmanın öncüsü sayılan Baba İlyas, Amasya’da Haraşna Kalesinde Selçuklu Emiri Mübârizüddin Armağanşah komutasındaki orduyla kuşatılmış, haftalarca süren direniş sonrasında çocukları ve çok sayıda müridiyle birlikte öldürülmüştür (İbn Bibi, 1996: 51).

Buraya gelen fakat şeyhleri Baba İlyas’ı kurtarmaya muvaffak olamayan Baba İshak komutasındaki ordu, Selçuklu ordusuyla çatışmaya girmiş, Selçuklu ordusu dağıtılmış. Emir Armağanşah bu çatışmada öldürülmüştür. Bunun üzerine müstakil ordusuyla Konya’yı ele geçirme planları yapan Baba İshak Konya’ya yönelmiştir. Baba İshak komutasındaki Babai ordusu Malya Ovası’nda Emir Necmeddin komutasında, zırhlı Frenk askerlerinin de içinde

bulunduğu Selçuklu Ordusu'yla karşı karşıya gelmiş (1240) ve yapılan savaşta on binlerce Türkmen yandaşıyla birlikte Baba İshak'ta öldürülmüştür (Aksüt: 2013: 98-99).

Bu savaşta Selçukluların Babailerini yenilgiye uğratmasına rağmen zayıfladığını hesaba katan ve sınırda bekleyen Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusu Erzurum üzerinden Anadolu'ya girmiştir. Bunun üzerine II. Gıyasettin, Moğollara karşı bir ordu hazırlamış, ancak Köse Dağ mevkiinde Moğol ordusu karşısında yenilmiştir (1243). Sivas'ı alan Moğol ordusu Anadolu'daki ilerlemesine devam etmiş ve Kayseri'yi kuşatan Moğollara karşı Kayseri'deki Ahiler (Fütüvvet ehli) şehri müdafaaya karar vermişlerdir. İbn Bibi'nin (1956: 527-528) anlattığına göre, şehri, sur içinde bulunan Debbağlar çarşısındaki Ahiler koruyordu. Bu yüzden savaşın şiddeti Debbağlar çarşısı tarafındaki sur çevresinde toplanmıştı. Bir kısım Ahiler de Erciyes Dağı eteğindeki Battal Mescidi civarında pusu kurmuş, sur çevresine yerleştirdikleri mancınıklarla surlarda gedik açmaya çalışan Moğol Askerlerine akınlar düzenliyorlardı. 15 gün boyunca Moğollara karşı şehri müdafaaya etseler de başarılı olamamışlar, neticede Moğollar şehri ele geçirmiş ve pek çok Ahiyi öldürmüş, onlara ait ev ve iş yerlerini yakmış ve binlerce Ahi ve taraftarlarını esir alıp götürmüşlerdir (Bayram, 1991: 19-21). İşte bu olay Anadolu Ahiliği için bir felaket olmuştur. Fatma Bacı'da bu savaşta Moğollar tarafından esir edilenler arasındadır. Bu olaydan sonra merkezi Kayseri'de bulunan "Ahi" ve "Bacı" teşkilatı dağılmış; Ancak bu olayların meydana geldiği sırada Konya'da tutuklu olduğu için Ahi Evran, bu katliamdan kurtulmuştur (Kuzu, 2013: 20).

Ahi Evran Mevlana Çekişmesi

Anadolu Selçuklu devletinde II. Gıyasettin'in ölümünden (1246) sonra saltanat naibi olarak yerine geçen kendisinin de Türk-Türkmen olduğu kayıtlarda geçen Celalettin Karatay, tutuklu bulunan Ahi ve Türkmen ileri gelenlerini serbest bırakmıştır.² Bundan sonra Denizli'ye sürgüne gönderilen Ahi Evran'ı, II. Gıyasettin'in Keyhüsrev'in ölümünden sonra Selçuklu tahtına geçen II. İzzeddin Keykavus, Sadreddin Konevî'nin araya girmesiyle tekrar Konya'ya getirmiştir. Ancak Ahi Evran'ın Konya'da kalması uzun sürmemiştir. 1247'de, Mevlana'nın oğlu Alâeddin Çelebi'nin, Mevlana'nın hocası Şems-i Tebriz-i'nin öldürülmesinde parmağı olduğu iddiası yayılmıştır. Ayrıca Ahi Evran ile Alâeddin Çelebi'nin bu süreçte birlikte olduğu ve Mevlana ve hocası Şems-i Tebriz-i ile Ahi Evran arasında çekişme olduğu bilinmektedir. Aslında bu çekişmenin başlangıcı eskiye dayansa da (Harizmşahlar iktidarı döneminde Belh'de Ahi Evran'a ve mürşidi Evhaddüddin Kiranmî'ye hocalık yapan Fahrettin Razi (ö. 606/1210) ile Bahaeddin Veled arasında inanç farklılığı yüzünden yaşanan bir takım hadiseler) esas sorun Mevlana'nın hocası Şems-i Tebrizi ile birlikte Moğolları desteklemesidir (Birdoğan, 1995: 305).

Ahmed Eflaki'ye (1961: 188-190) göre; "Bahaeddin Veled'in (Mevlana'nın babası) Belh'te Peygamber'in ve devamı olan Hz. Ali'nin süluku nedeniyle Fahreddin Razi ile arası açılır. Bu olay 1208'de olur. Bu konu bir söylentiye göre Fahreddin Razi'nin tepkisi ve şikâyeti üzerine Belh Sultanı Muhammed Harizmşah'ın Bahaeddin Veled'i Belhi terketmek için zorlamasına

² Ebu'l-Ferec tarihinde (II, 537), bu serbest bırakılanların 12000 kişi olduklarını bildirir. Çünkü II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Babai isyanları sebebiyle Babailer, Emir Saadeddin Köpek Olayı sebebiyle de Ahilerden çok sayıda insan tutuklanmış bulunuyordu.

kadar varır. Fahreddin Razi'nin, Peygamber'in ve Hz. Ali'nin süluku'nu takip etmesi katı Sünni olan Bahaeddin Veled'e ters düşer. Bahaeddin Veled'in öfkesi ister istemez oğlu Mevlana Celaleddin Rum-i'ye de geçmiştir. O da Fahreddin Razi'nin öğrencisi olan, onun inancını taşıyan Ahi Evran'a öfkesini devam ettirmiştir (Bayram, 2012: 207).

Bu olaydan sonra da Alâeddin Çelebi ile Kırşehir'e gidip yerleşir. Ahi Evran, Kırşehir'de de Kayseri'dekine benzer bir yapılanma içine girmiştir. 1254 yılında Selçuklular arasında taht kavgaları başlar. Celalettin Karatay, kardeşlerin taht kavgasını üçlü saltanat formülü ile giderir. Ancak Karatay'ın 652 (1254) de ölümünden sonra IV. Rükneddin Kılıçaslan Kayseri'ye çekilir ve kardeşi II. İzzeddin Keykavus ile taht mücadelesini başlatır. Türkmenler ve Ahiler Keykavus'u³ Mevlana ve çevresi ise, Moğolların desteğiyle gelen IV. Rükneddin Kılıçaslan'ı desteklerler. Bu nedenle Ahi Evran, Mevlana ve çevresi ile siyasi ihtilafa düşer. Bu ihtilafda da Mevlana'nın oğlu Alâeddin Çelebi Ahi Evran'ın yanındadır (Birdoğan, 1995: 306)

Anadolu'da Ahi Teşkilâtının kurucusu ve Debbağların Piri olarak bilinen Ahi Evran, Mevlânâ ve çevresindekilerle aralarındaki sosyal, siyasî, kültürel düşünce farklılığından kaynaklanan çekişme ve mücadeleden; ayrıca Mevlânâ'nın hocası Şems-i Tebrizî'yi (645/1247) öldürtme şüphelisi olarak bilinmesinden dolayı Mevlânâ ve çevresindekilerin ağır hakaretlerine ve şiddetli hücumlarına maruz kalmıştır (Eflaki, 1961: 188-190).

Ahi Evran, Şems-i Tebrizî'nin öldürülmesinden sonra Şems-i Tebrizî'nin katli hadisesine karıştığı kesin olarak bilinen Mevlânâ'nın oğlu Alâeddin Çelebi ile birlikte Kırşehir'e bulunan (Eflaki, 1989: 56-57) Ahi Evran, Konya'da bulunan Meşhur Sufi Sadreddin Konevî (1210-1274) ile sürekli olarak mektuplaşmış ve hatta zaman zaman görüşmüşlerdir (Gölpınarlı, 2019: 81, 93-94). Eflâkî, Mevlânâ'nın baş düşmanı olarak nitelendirdiği Ahi Evran'ın, Sadreddin Konevî'nin yakınlarından olduğunu da belirtirken; “Her türlü ilimde Sadreddin Konevî ile at başı giderdi” diyerek, onun büyük bir bilgin olduğunu da kabul etmiştir. Bir başka yerde de onun “Tabsira”⁴ sahibi olduğunu kaydetmiştir (Bayram, 2012: 208).

Ahi Evran'ın İsyanı ve Ölümü

Moğolların ve Mevlana'nın desteklediği IV. Kılıçaslan'ın (1257–1266) yönetimi ele geçirmesinden sonra 658 (1260) de Konya'yı alarak tek başına tahta oturdu. IV. Rükneddin Kılıçaslan'ın saltanatı zamanında vezir Muinuddin Süleyman, Beylerbeği Hatiroğlu Şarafuddin ve Sahip Fahrudin Ali yardım ve siyasi destek için Hulagu Han'a gittikleri zaman Moğollar nezdinde esir bulunan Evhaduddin Kirmani'nin kızı Ahi Evren'in karısı Fatma Bacı'nın serbest bırakılması hakkında teşebbüste bulunmuşlardır. Kendisini ve soyunu tanıtan Fatma Bacı'yı alıp Kayseri'ye getirmişlerdir. Kayseri'de kendisine nerede ikamet etmek istediği sorulmuş, o da: “Babamın arkadaşlarının ikamet etmekte oldukları kulübede ikamet etmek isterim” demiş ve oraya gönderilmiştir.

³ Ahi Evren'in Sadreddin Konevî'ye yazdığı mektuplardan birinde (Uzunçarşılı armağanı, İstanbul, 1979, s. 18-21) bu iki bilginin II. İzzeddin'i destekledikleri görülmektedir. Ayrıca Ahi Evren'in 655 (1257) de Keykavus'a “*Letföf-i Hikmet*” adlı bir eser sunması da bunu belgeler. Bkz. Esad Ef. (Süleymaniye) ktp., nr. 2880, yp. lb.

⁴ Tabsira: Kelime anlamı itibarıyla insanın gözünü açacak bilgi, açıklama manasındaki eser. Bkz. Vikipedi

640 (1243)'de Moğollara esir düşen Fatma Bacı'nın IV. Kılıçaslan'ın Moğolların desteği ile tek başına Konya'da Selçuklu tahtına oturduğu tarih olan 658 (1260) da esaretten döndüğü anlaşılmaktadır. Adları geçen komutanlar da bu tarihte Moğollardan askeri yardım sağlamak için teşebbüste bulunmuşlardı. Ne gariptir ki, Fatma Bacı'yı esaretten kurtaranlar bir sene sonra onun kocasını öldüreceklerdir (Bayram, 1991: 22-30).

Moğolların baskısıyla yaptığı atamalar sebebiyle, Türkmenler ve Ahiler Sultan'a ve Moğollara karşı direnişe geçer. En güçlü direnişin vuku bulduğu Kırşehir'de, IV. Kılıçaslan ve Moğol ilhanı, Kırşehir Emiri Nureddin Caca'yı bu isyanı bastırmakla görevlendirir. İsyân, Nureddin Caca yönetimindeki Moğol kuvvetlerince çok kanlı bir biçimde bastırılır. Moğollar tarafından yapılan katliamda (1 Nisan 1261) öldürülenler arasında Ahi Evran ve Mevlana'nın oğlu Alâeddin Çelebi de vardır (Köksal, 2008: 12-15). Bu konuyla ilgilenen tarihçilerimiz daha ayrıntılı bilgi vermekteler.

Eflâkî (1995: 58-59), Mevlânâ ve yakınlarının muarızı olan bu zatın ölümü ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi vermektedir: “Ahi Evran ve Alaeddin Çelebi'nin Mevlânâ'nın müridi ve yakın dostu olan Kırşehir Emiri Nureddin Caca tarafından öldürüldüğünü ve Mevlânâ'nın bu olay karşısındaki tutumu ve Anadolu Selçukluları devrinde vuku bulan bazı sosyal ve siyasî olaylara da açıklık getirilmiştir. Bu vesile ile Mevlânâ'nın eserlerinin o devrin sosyal ve siyasî hadiselerine açıklık kazandırmada ne kadar yararlı olduğu da görülecektir.”

IV. Rükneddin Kılıçaslan 658 (1260) yılında Hulagü Han'ın menşuru ile iktidarı ele geçirince kendisine bağlı olan ümerayı (komutanları) belli makamlara getirdi. Çevre illere ve uçlara da bazı tayinler yaptı. Kırşehir Emirliği'ne de Nureddin Caca tayin edildi. Ankara Aksaray, Çankırı, Kastamonu, Denizli, Karaman Kırşehir ve Uç bölgelerde Türkmen ve Ahiler bu yeni tayinlere ve yönetime karşı ayaklandılar.⁵ İşte bu direnişlerin en şiddetlisi Kırşehir'de oldu ki, Ahi Evran ve çevresindekiler tarafından yönetildiği muhakkaktır. Burada isyancıların Nureddin Caca'yı şehre sokmadıkları, bunun üzerine asker sevk edilerek şehrin muhasara edildiği, şehir zaptedilince de isyancıların topluca kılıçtan geçirildiği anlaşılmaktadır. Tarihçi el-Aksarâyî aynen şöyle demektedir: “Kırşehir Emirliği Nureddin Caca'ya verildi. Orduyla onun üzerine geldi. Bir süre muhasara edildi. Onu kaleden söküp attılar. Hariciler (Türkmenler) ki, ona uymuşlardı topluca öldürüldüler.”

Baba İlyas'ın torunu Âşık Paşa'nın oğlu Elvan Çelebi (2017: 71)'de Hacı Bektaş ile Osman Gazi'nin kayınpederi Edebalı'nın sultanla savaşmayı göze almadıklarını söylerken Kırşehir'de Ahi Evran ve arkadaşlarının katliama tabi tutuldukları olayı kastetmiş olmalıdır. Selçuklu devri yazarlarının, Ahi Evran üzerindeki şiddetli fikrî ve siyasî baskılardan ötürü onun adını anmadıklarını, bazılarının da bir şahıs zamiriyle ona işaret ettiklerini görüyoruz (Taşköprü-Zade, 2013: 121). İşte bu tarihî verilerden ve belgelerden sonra tarihçi Kerîmüddin Aksarâyî'nin, yukarıda sunduğumuz sözlerinde “O” zamiri ile Ahi Evran'a işarete bulunduğu inanmamak mümkün değildir. Aynı tarihçi eserinin bir başka yerinde de Sadreddin Konevî'den bahsederken, Türkmen şeyhleri ve bu arada Ahi Evran'ı da kastederek “şu riyakârlar takımı da bu zamanda o tarikat önderi karşısında tasavvuftan dem

⁵ Tarihçi el-Aksarâyî (2000: 73-74) fitne diye adlandırdığı bu isyanların bastırılışından dolayı “Mum rüzgâr karşısında sönmeye mahkûmdur” diyerek memnuniyetini ifade etmektedir.

vurmaktaydılar” demek suretiyle isim zikretmeksizin Türkmen şeyhlere karşı garazını ortaya koymaktadır (Birdoğan, 1995: 305).

Ahi Evran'nın öldürülmesinin, Anadolu'da Ahi ve Türkmen çevrelerde derin üzüntüye sebep olduğu muhakkaktır. Onun “*Menâhic-i seyfi*”, “*Metâli 'ül-îman*” ve “*Tabsira*” adlarındaki üç eserini ölümünden hemen sonra, yani 31 Mayıs 1262 yılında Denizli'de (Lâdik) yani Denizli ve çevresindeki Türkmenler arasında istinsah eden Konyalı Ali b. Süleyman b. Yunus'un onun vefatından duyduğu acıyı ifade etmesi, Türkmenlerin onun ölümünden duydukları acıya tercüman olduğunu göstermektedir (Konyalı Ali b. Süleyman b. Yunus'un (1957: 14). Aşağıdaki beyitler de onun ölümünden duyulan üzüntüden izleri muhafaza etmektedir:

“Ol gice kim dünyeden gideridi—
Ahiret mülkine seyrideridi.
Ay tutuldu yahtısınıvirmedi—
Kimsene yıldız ışığın görmedi.

İrtesi kim resmuruldu mateme—
Ölümü od saçtı kamu âleme
Matemi halkın yüreğın tağladı—
Yir ü gök anın yasından ağladı.”

Eskiden beri siyasi entrikalar sonucu veya mazlum olarak öldürülen kişiler özellikle mutasavvıflar olmuştur. Bu kişilerin bağılıları olan müritler, şeyhlerinin ölümünü esrarengiz bir biçimde yorumlamış, bazen de öldüğüne inanmak istememişler ve bu inançlarını yaymışlardır. Meşhur Hüseyyin b. Mansur el-Hallâc (309/922) bir Karmati dâisi (Tebliğci) olduğu halde Abbasiler tarafından idam edilmiş, öldürülmesi ile ilgili Sünni Müslümanlar bile pek çok esrarengizliklere inanmışlardır. Baba İlyas (1240), Şems-i Tebrizî (645/1247), ve daha pek çok sofinin öldürülmeleriyle ilgili çeşitli haberler ve inanışlar yayılmıştır. İşte Ahi Evran'nın öldürülmesi olayı da halk arasında bu tür söylentilere yol açmıştır. Bu söylentilerin mevcudiyeti de Ahi Evran'ın eceliyle değil mazlum olarak öldürüldüğünü göstermektedir (Bayram, 1991: 22-30).

Bu tarihî olayları sunduktan sonra Mevlânâ Celâleddin'in bu olaylar karşısında tavrının ne olduğunu görelim. Oğlunun da bu olaylar içinde bulunduğunun ortaya çıkması, haliyle Mevlânâ'nın da bu olayla yakından ilgili olduğunu düşünmemizi gerekli kılmaktadır. Aşağıda da görüleceği üzere özellikle *Dîvân-i Kebir*'de bu konu ile ilgili çok şiirler söylediği görülmektedir. Zaten bir şair olarak kendisini ilgilendiren konularda belli bir tavır sergilemesi tabii olandır. Kırşehir'de meydana gelen bu olayın safahatını Mevlânâ'nın eserlerinde bulabilmekteyiz. Şimdi Mevlânâ'nın bu olayları anlatışını ve bu olaylar karşısındaki tepkisini görelim. Bu tespitlerin yukarıda anlatılan tarihî olaylar için birinci elden kaynaklar olduğunu unutmamak lâzımdır (Köksal, 2008: 12-15)

Mevlânâ Celâleddin'nin, Ahi Evran'ın öldürülmesinden duyduğu memnuniyeti ifade eden 45 beytlik uzunca bir şiir yazmıştır (*Divan-ı Kebir* 2016: 9-10,27). Çok uzun olduğu için bu şiiri

burada vermektan sarf-i nazar ediyoruz. Ancak Őu kadarını söyleyeyim: Mevlânâ burada bu muhalifini Mar, Ejder, Hâce, Ahi (Feta), Feylesof gibi kelimelerle anarak onun kimliğini açıklamakta ve kendisine göre onun kötülüklerini sıralamaktadır. Onun nasıl öldürüldüğünü de tasvir etmekte ve Şunları söylemektedir:

“Kibirle dolaŐırken belâ okunun kendisine isabet etmesinden, mağrur başı yukarıda dolaŐırken başına gelenlerden bihaberdi. Kesesi altın ve gümüş doluydu, eli öpölüyor, ayağına secdeye kapanıyorlardı. Havada dolaŐırken kanadına ok isabet etti. Kendisine isabet eden okun darbesiyle iki büküm yere kapandı, saraya (hastalık) tutulmuşlar gibi çırpındı, hırıltı ile öldü gitti”. Muhtemelen onun ölüm anı ile ilgili bilgileri Mevlânâ, Nureddin Caca’dan almıştır (Bayram, 2012: 208).

Ahmed Eflâkî (2006: 133), Ahi Evran’ın adamları vasıtasıyla Şems-i Tebrizi’yi katlettiğini ve Mevlânâ’nın oğlu Alâeddin Çelebi’nin de bu işte önemli bir rol üstlendiğini yazmaktadır. Sipehsalar da (2017: 178), Alâeddin Çelebi’nin bu işte çok önemli rolü bulunduğunu ve onun bu işe girmesinin sebebi olarak da Mevlânâ’nın çok güzel olduğu rivayet edilen Kimya Hatun adındaki cariyesinin Şems-i Tebrizi ile evlendirilmesini göstermektedir. Çünkü Alaeddin Çelebi, Kimya Hatun’la evlenmek istiyordu. Kimya Hatun da onu seviyordu. Onlar birbirlerine âşık idiler. Şems-i Tebrizi’nin Moğol yanlısı bir siyasî tutum içinde bulunması ve Moğollarla teşrik-i mesai içinde faaliyet göstermesi, o günlerde Ahi Evran’ın içlerinde Alaeddin Çelebi’nin de bulunduğu adamları vasıtası ile ona suikast düzenlemesine sebep olduğu anlaşılmaktadır. Ahi Evran, Şems-i Tebrizi’nin öldürölmesi olayından hemen sonra Konya’yı terk etmek zorunda kalmış ve Kırşehir’e gitmiştir. Mevlânâ’nın oğlu Alâeddin Çelebi de onunla birlikte Kırşehir’e gidip yerleşmiştir. Onun için Ahmed Eflakî, Alaeddin Çelebi’den Kırşehrî (Kırşehrili) diye söz etmiştir. Hatta Eflâkî’den Alaeddin Çelebi’nin oğul ve torunlarının da Kırşehir’de ikamet etmekte olduklarını öğreniyoruz (Eflâkî, 2006: 285). Burada özet olarak anlattığım bu olayların Mevlânâ’nın eserlerinde in’ikas (aksetme, tersine çevrilme) bulunduğunu görüyoruz. Bu cümleden olarak oğlu Alâeddin Çelebi’nin Ahi Evran’a “Yılana” bir başka ifade ile Ahi Evran’a uymamasını ve ona koşulup gitmesini engellemeğe çalışmıştır.

Ahi Evran’ın Makamı (Türbesi)

Ahi Evran’ın ölümü ve türbesi (mezarı) konusunda Gölpınarlı: “Ahi Evran’ın pozisyonu gereği şüphesiz öldüröldükten hemen sonra kendisine bir türbe yaptırılmış olamazdı. Pek muhtemeldir ki, devlete karşı isyan sırasında öldüröldüğü için cenaze namazı dahi kılınmadan defnedilmiştir. Nitekim Ahi Evran ile birlikte şehit edilen Mevlânâ’nın oğlu Alâeddin Çelebi’nin cenazesi Konya’ya getirilmiş devlete karşı isyan sırasında öldürölmüş olduğu için Mevlânâ oğlunun cenaze namazını kılmamıştır” (Gölpınarlı, 1959: 93). Abdölbaki Gölpınarlı hocamız Eflâkî, Ahi Evran için (Eflâkî’nin hoşlanmadığı çevrede) gıyabında cenaze namazı kılındığına işaret etmiştir. Bugün mevcut olan Ahi Evran Türbesi’nin ilk defa ne zaman yapıldığı hakkında kesin bir Şey söylemek zordur. Ancak Őu kadarını belirtelim ki, bazı halk inanışları Ahi Evran’ın ölümünden sonra -Âşık Paşa (733/1332) zamanında- gömüldüğü yerin tespit edilmesine çalışıldığı veya ona temsili bir makam yapıldığı, bağılılarına da tespit edilen

yerin gerçekten onun medfun (defnedilmiş) olduğu yer olduğuna inandırmak ve böylece onlarda psikolojik bir tatmin husule getirmek için kerâmetvârî bazı haberler icat edilmeye çalışıldığı yolundadır (Belleten, 1947: 635)

Bu haberlerden birinde, bir araya gelmeleri mümkün olmayan Âşık Paşa, Ahi Evran ve Nureddin Caca bir araya getirilmekte ve şöyle denmektedir. Bu üç kişi Âşık Paşa'nın Türbesi'nin bulunduğu yerde bir araya geldiler ve kendilerine ebedî istirahat yeri olacak mevkii tayin etmek istediler. Üçü de geceyi sabaha kadar namaz kılmak ve dua etmekle geçirdi. Sabah olup da güneş ufuktan doğunca Âşık Paşa eline bir ok alarak havaya attı; ok gelip Ahi Evran Türbesi'nin inşa edileceği yere düştü. Atılan ikinci ok da Caca Bey Camii'nin olduğu yere ve üçüncü, ok ise, Âşık Paşa'nın kendi türbesinin yapılacağı yere saplandı (Belleten, 1947: 637). Bu haber, Ahi Evran'ın mezarının yerini belirleme çalışmalarına Âşık Paşa'nın da katıldığını düşündürmekle beraber, bugünkü Ahi Evran Makamı'nın (sadece türbe kısmı) ilk defa Âşık Paşa'nın hayatta olduğu sırada, yani 1333'den önce yapıldığını da akla getirmektedir.

Nitekim diğer bir halk rivayeti bu görüşü teyit etmekte ve Âşık Paşa'nın debbağ (derici) olan Ahi Evren'in kaybolduğu haberini alınca gelip ona bir türbe yaptırmıştır; denmektedir. Bugün mevcut olan Ahi Evran Türbesi'nin bir makam olduğuna dair görüşümüzü de doğrulayan bazı halk rivayetleri bulunmaktadır. Bu rivayetlerin birinde, Ahi Evran'ın kaybolduğu yerden üzeri yazılı bir taş kitabe yerden kendiliğinden çıkmış ve sonradan onun üzerine türbe inşa edilmiştir.

Ölümünden Sonra Ahilerin Durumu

Nureddin Caca'nın Kırşehir'de gerçekleştirdiği ve Ahi Evran ile beraberindekilerin öldürülmesi ile neticelenen katliamdan sonra pek çok Ahi'nin batıya (uçlara) kaçtıkları muhakkaktır. Muhtemelen Osman Gazi'nin kayınpederi Edebalı ve Abdal Musa da bu katliamdan kurtulup batıya göçenlerdendir (Bayram, 1991: 175). Nitekim halk rivayetlerine göre de Ahi Evran'ın ölümünden sonra Kırşehir'de dericiliğe (tabaklık) artık son verilmiş ve bir daha dericilik yapılamamıştır. Bu demektir ki, Caca Oğlu Nureddin Kırşehir'de Ahiliğin kökünü kazımıştır.

Fatma Bacı'nın Hacı Bektaş'a İntikali

Kırşehir'den göçenler, Kırşehir ve çevresinde kalanlarla ilgilerini kesmeyip, Nureddin Caca ile mücadelelerini sürdürdükleri de anlaşılmaktadır. Nitekim Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı'nın (Bacıyan-ı Rum) uçlardaki Türkmenlerle irtibat kurduğu, Abdal Musa ile gizli (siyasî) ilişkilerinden dolayı Nureddin Caca tarafından takibata uğradığı ve bu siyasî baskılara dayanamayarak Sulucakaraöyük'te Hacı Bektaş Veli'ye sığındığı bilinir (Köprülü,1984: 211). Bu durum Abdal Musa'nın Kırşehir'deki Ahi ve Türkmenlerle ilgisini sürdürdüğünü göstermektedir. Batıya göçen Bektaşî ve Ahilerin ise, Osmanlı Devleti'nin kurulmasında ve güçlenmesinde en önemli amil olduğu bilinmektedir.

Ahilik?

Ahi kelimesinin kaynağı hakkında iki görüş vardır. Bunlardan birincisi, kelimenin Arapça “kardeşim” demek olan “ahi” kelimesinden, ikincisi ise ilk defa Divanu Lugati’t-Türk’te geçen ve “eli açık, cömert” anlamlarına gelen Türkçe “akı” kelimesinden geldiğidir. Bu tanımlarla beraber aslında bir kavram olarak Ahilik, İslâm dünyasında Abbasi halifesi Nasır döneminde (1180-1225) kurumsallaştırılan “fütüvvet” geleneğinin, Anadolu’da 13. yüzyıldan itibaren millî ve yerli unsurlarla donanmış bir şekli olarak da kabul edilir (Köksal, 2008: 52).

Hem sosyal, hem de kültürel yapılara ait bir terim olarak Ahilik, birbirini seven, birbirine saygı duyan, yardım eden, fakiri gözeten, yoksulu barındıran, çalışmayı bir ibadet sayan, din ve ahlâk kurallarına sıkı sıkıya bağlı esnaf ve sanatkârların bir araya gelerek kurduğu iş teşkilatı anlamına da gelir. Bu yüzden Ahibirlikleri, her kurum gibi, aynı zamanda belli bir ihtiyacı karşılama amacı ile de kurulmuşlardır. Bütün bu tanımlamalardan hareketle “Ahi” kelimesinin, kardeş, arkadaş, yaren, dost, yiğit anlamına geldiğini söyleyebiliriz (Kuzu, 2013: 19)

Ahilik Teşkilatlarında Lonca Sistemi

Ahiliğin ortaya çıkışı ve teşkilatlanma süreci ile ilgili pek çok sebep zikredilmiştir. Bazı kaynaklar, her ne kadar teşkilatın Abbasi Halifesi Nasır (1180-1225) tarafından kurulduğunu söylese de Anadolu’daki “Ahilik” (kardeşlik) geleneği, Karmatilerin felsefi programı olan “İhvan-ı Safa” risalelerine dayanmaktadır. Karmatiler (899-1087) hâkimiyet kurdukları bölgelerde 188 yıl iktidarları boyunca uygulamışlardır. Ahilikteki Lonca sisteminin Karmatilerin İhvan-ı Safa Risalleri’nde yer aldığını, Fuad Köprülü, Louis Massignon ve Hodgson gibi yazarlar ittifakla söylemektedirler. Lonca sisteminde bir borcun anapara dışında ödenecek miktarı yoktur. Ortaklaşa üretim ve paylaşım düzeni esastır. Böylesi bir esnaf ve ticaret anlayışı Karmatilerin Daru’l-Hicre’sinde vardı (Yıldırım, 2021: 206).

Adalet, eşitlik ve kardeşlik ilkeleri üzerine kurulan, ortak mülkiyet prensibini savunan, İslâm tarihinde ezilen kitlelerin ezeli önderi “Hz. Ali”yi önder kabul eden Karmatiler ilime ve sanata çok önem vermiştir. Bir zanaatçı, Karmatilerin içine geldiğinde ona büyük para yardımı yapılırdı. Bu meslek sahiplerine “Ahi” denilirdi ve her Ahi’nin yanına çıraklar koyarak o insanların zanaat sahibi olmaları sağlanırdı. Hz. Ali’nin “Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum” mesajı Karmatilerin ilham kaynağı olmuştur. Osmanlı’nın ilk yıllarındaki Ahilik ve sonraki yıllarda gelişen “Mirî” (kamu) toprak düzeni anlayışı da buradan gelmektedir. Karmatiler aynı zamanda devrimcidirler. Çünkü iktidar karşısı bir hareket olmalarına rağmen, her şeyi, her gerçeği ve bütün değerleri reddeden bir anlayışa sahip değildiler. Yıkma ile yetinmiyorlar, yerine alternatifini inşa ediyorlar (Poyraz, 2020: 25-27)

Ahmet Yaşar Ocak, Ahiliğin ortaya çıkışı ile Ahilik üzerine yapılan çalışmalar hakkında eleştirel bir bakış açısıyla bu konu hakkında geniş bilgiler vermektedir. Ahilik anlayışı ve bu anlayışın teşkilatlanma süreci ile ilgili genel kanı, Ahiliğin, Arap İslâm coğrafyasında ortaya çıkan fütüvvet kurumu ve bu kurumun ortaya koyduğu esaslarla yakından ilgili olduğu hususudur. Zira Ahilik ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında, Ahilik, biraz da fütüvvet anlayışının Anadolu'da kurumsallaşma ve örgütlenme biçimi olarak kabul edilir (Ocak, 1999: 69-90). Çalışmamızın bu kısmında fütüvvet anlayışının bir devamı olarak kabul edilen Ahilik düşüncesinin Anadolu'da nasıl bir teşkilat olarak ortaya çıktığı hususunu ele almaya çalışacağız.

Abbasi Halifesi Nasır, siyasî, sosyal ve ekonomik durumu gittikçe bozulan devlet otoritesinin yeniden kurulmasında ve içtimaî huzurun sağlanmasında fütüvvet birliklerinin büyük bir güç olacağını düşünmüş ve bu teşekkülleri başarılı bir şekilde siyasî otoriteye bağlamak suretiyle yeni bir anlayış ortaya koymuştur. Nasır, bununla da yetinmemiş, aynı zamanda sufi bir zat olarak kabul edilen Salih el-Bağdadî'ye bir merasim yaptırarak kendisine fütüvvet elbisesini giydirmiş ve kendisini fütüvvet ehlinin piri olarak ilan etmiştir. Bu olay, aynı zamanda fütüvvet anlayışının bütün yönleri ile bir teşkilat haline gelmesini ve kurumsallaşmasını da sağlamıştır (Gölpınarlı, 2011: 75).

Halife Nâsır, bir taraftan fütüvvet birliklerini yeniden teşkilâtlandırırken diğer taraftan fütüvvetnâme adlı eserlerle bu birliklerin ilke ve kaidelerini tanzim etmişti. Bu arada diğer Müslüman hükümdarlara da elçi ve fermanlar göndererek kendilerini fütüvvet teşkilâtına girmeye davet etmişti. Bütün bu faaliyetin bir parçası olarak da ilk defa Anadolu Selçuklu Devleti'yle I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in zamanında (1205-1211) temas kurmuş, bunun üzerine I. Gıyaseddin, hocası Mecdüddin İshak'ı (Sadreddin Konevî'nin babası) Bağdat'a Halife Nâsır'a elçi olarak göndermişti. Mecdüddin İshak dönüşünde, I. Gıyaseddin'in isteği üzerine Halife Nâsır tarafından gönderilen Muhyiddin İbnü'l Arabî, Evhadüddin-i Kirmanî ve Şeyh Nasîrüddin Mahmûd el-Hoyî (Ahi Evran) gibi büyük mürşid ve mutasavvıfların Anadolu'ya gelmelerini sağlamıştır (Bayram, 1991: 29).

Dolayısıyla Ahiliğin Anadolu'da teşkilatlanması, Evhadüddîn-i Kirmânî ve halifelerinin Anadolu'daki irşad faaliyetleri ile başlamıştır. Bu faaliyetler neticesinde, Anadolu'da çok sayıda tekke ve zaviye inşa edilmiştir. Sonraki süreçte I. İzzeddin Keykâvus ile I. Alâeddin Keykubat'ın fütüvvet teşkilâtına girmeleriyle, Anadolu'da Ahiliğin kuruluş aşaması bu şekilde tamamlanmıştır. Tabi bu süreçte Ahi Evren'in büyük rolü olmuştur. Ahi Evran, özellikle Alâeddin Keykubat'ın büyük destek ve yardımıyla, bir taraftan tekke ve zaviyelerde İslâmî-tasavvufî düşünceye ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak halka maneviyat eğitimi vermiş, diğer taraftan da iş yerlerinde usta, kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadî hayatı düzenleyen kuralları öğretmiştir. Anadolu'da hızla yayılan bu teşkilâtın mensupları, şehirlerde olduğu gibi köylerde ve uç bölgelerde de büyük nüfuza sahip olmuşlar, Anadolu'da bilhassa XIII. yüzyılda devlet otoritesinin iyice zayıfladığı bir dönemde şehir hayatında yalnızca iktisadî değil, siyasî yönden de önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır (Kuzu, 2013: 40 -42).

Anadolu Ahi Anlayışını Ortaya Çıkaran Sebepler

Fütüvvet anlayışının bir devamı olarak Ahiliğin teşkilatlanma süreci ile ilgili bu bilgilerden sonra şimdi de Anadolu Ahi anlayışını ortaya çıkaran sebepler üzerinde durmaya çalışalım. Kaynaklar, Anadolu Ahilik anlayışının ortaya çıkması hakkında farklı tezleri sürmüşlerdir. Burada bu görüşleri üç başlık altında toplamak mümkündür:

Birincisi, Türklerin Anadolu'ya gelişi ile ortaya çıkan nüfus yerleşim politikalarının ortaya çıkardığı sonuç. Bu durum, Ahiliğin ortaya çıkmasında şöyle etkili olmuştur: Asya'dan gelen sanatkâr ve tüccar Türklerin, yerli sanatkâr ve tüccarlar karşısında tutunabilmeleri ve onlarla rekabet edebilmeleri için kendi aralarında bir teşkilat kurmaları ve aralarında güçlü bir dayanışma ruhu tesis etmelerini gerekli kılıyordu. Dolayısıyla başlangıçta, debbağ, saraç ve kunduracıları kapsayan ve bir teşkilat olarak ortaya çıkan ahi birlikleri, zamanla gelişerek bütün esnafı ve üye olmak isteyen diğer kesimleri de bünyesine alarak çok yönlü bir kurum haline geldi (Özköse, 2011: 22)

İkincisi, o günün Anadolu'sundaki mevcut siyasi durumdan kaynaklı olarak birbirleri ile sürekli çatışan grupların varlığı, ciddi bir sorun teşkil etmekteydi. Dolayısıyla bu sorunun çözülmesi aynı zamanda Ahi teşkilatlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Zira birbirleri ile sürekli çatışan gurupları uzlaştırmak, aşiret bağları yerine, yerleşik hayat tarzına uygun kuşatıcı değerler meydana getirmek ve toplumda huzurun sağlanmasında yardımcı olmak gibi yapılması gereken önemli değişiklikler, Ahilik teşkilatların ortaya çıkmasını ve mevcut sorunların çözüme kavuşturulmasını zorunlu kılmıştır (Kaya, 2011: 552-554).

Üçüncüsü sebep ise, tasavvufî fütüvvet geleneği ile sufi şahsiyetlerin ortaya koyduğu çaba ve gayrettir. Özellikle amelî tasavvufun aksiyoner öncüleri diyebileceğimiz sufi şahsiyetler -ki Ahi Evran da bunlardan biridir- buldukları yerlerde İslâm dininin bir arada yaşama kültürünün temel esaslarını oluşturan paylaşma ve dayanışma ruhunu her yerde ön planda tutmuşlardır. Bu çaba ve gayret İslamlaşma sürecinde Anadolu'da Ahi Evran ve diğer sufilerin şahsında kendisini göstermiş, dışarıdan Anadolu'ya gelenler ile Anadolu'daki yerleşik halk arasında bir paylaşma ve dayanışma ruhu oluşturmuşlardır. Bu çaba ve gayret sonucunda paylaşım kültürü, dayanışma ruhu, mesleki donanım, gibi temel esaslar ön plana çıkarak Ahi teşkilatların şahsında yeni yerleşim yurdundaki insanların kişiliğini oluşturmuştur (Özköse, 2011: 22-23).

Ahiliğin teşkilatlanma sürecindeki önemli bir diğer husus ise bu anlayışın, inanç, ibadet, ahlak ve meslek kaidelerinin yazıldığı fütüvvetnamelerdir. Bu eserler, bir taraftan Ahi erkân ve adabının devamlılığını sağlayan el kitapları hüviyetinde olup, diğer taraftan da 13-16. yy Anadolu'sunun dinî ve kültürel tarihi için önemli bilgiler içeren ilk elden kaynaklardır. İlk Fütüvvetnâmeler, daha çok Arapça ve Farsça olarak telif edilmişlerdir. Türkçe Fütüvvetnâmeler ise gerek edebiyat dilinin gelişmesine bağlı olarak, gerekse de üslûplarındaki gramer özellikleri bakımından daha çok 13. yy'dan sonra telif edilmişlerdir (Sarıkaya, 2007: 1-13).

Ahilik anlayışında teşkilâta girecek kimse ilk önce bu kitaplarda belirtilen dinî ve ahlâkî emirlere uymak zorundaydı. Bu eserlerde teşkilat mensuplarının sahip olması gereken vasıflarla, uyması gereken kurallar ele alınmaktaydı. Kişi, bu vasıflara sahip olmadığı zaman bu anlayışın içinde yer alamazdı. Fütüvvetnâmelere göre, teşkilât mensuplarında bulunması gereken vasıflar ise şunlardı: Vefa, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, ihvana nasihat, onları doğru yola sevk etme, affedici olma ve tövbe gibi hasletlerdir. Zina, yalan, gıybet, hile gibi davranışlar ise meslekten atılmayı gerektiren kötü hasletlerdi (Kuzu, 2013: 58-60).

Görüldüğü gibi Ahiliğin teşkilatlanma süreci, uzun bir tecrübeye dayanarak ortaya çıkmıştır. Anadolu Ahiliğinin teşkilatlanmasında, Ahi Evran ve yol arkadaşlarının çok büyük bir katkısı vardır. Zira Anadolu’da Ahilik olarak teşkilatlanan bu anlayış, bir taraftan Asya’dan buraya gelen göçlerin belli bir iskân politikası çerçevesinde yerleşmelerini sağlamış, diğer taraftan bu coğrafyada tutunmaları için sahip olmaları gereken temel eğitimi vermiştir. Bu amaçla evvela tekke ve zaviyelerde temel dinî bilgiler öğretilmek suretiyle değerler eğitimi verilmiş, daha sonra ahlaki ve meslekî eğitim verilmek suretiyle iktisadî hayat düzenlenmiş, ardından mevcudun korunması için idarî ve siyasî alanda güçlü olmanın yolları öğretilmek suretiyle buraların kalıcı yurt haline gelmesi sağlanmıştır. 13.yy’da en etkili çağını yaşayan Ahilik daha çok Ankara dolaylarında gelişmiştir. Başlıca özelliği yalnızca Türkler arasında varlığını sürdürmesi, Hz. Ali’ye bağlanması, dahası Alevi bir kuruluş olmasıdır. Bu örgüt Batı’da görülen, Osmanlılarda yasal bir kurum niteliği taşıyan “lonca” özelliği gösterir (Bayram, 1991: 183).

Ahi İnanç Ritüellerinin Bektaşilerce Uygulanması

Yukarda da bahsettiğimiz gibi I. Gıyaseddin’in isteği üzerine Halife Nâsır tarafından gönderilen Muhyiddin İbnü’l Arabî, Evhadüddin-i Kirmanî ve Şeyh Nasîrüddin Mahmûd el-Hoyî (Ahi Evran) gibi büyük müşid ve mutasavvıfların Anadolu’ya gelmeleri ve 1205 yılında Kayseri’ye yerleşmeleri sağlamıştır (Yıldırım, 2021: 53).

Hiz. Ali’ye bağlı bir kuruluş olan Ahiliğin 1300’lü yılların başında Anadolu’da teşkilatlanması, gene Hiz. Ali’ye bağlı Hacı Bektaş Veli öncülüğünde 1240’larla birlikte Anadolu’da ortaya çıkan Bektaşiliği etkilemiştir. Walter Ruben’in (1941: 31). Bektaşilik de Ahilik gibi İslâm kökenlidir. Anadolu’da özellikle Osmanlı döneminde Ahilerin kent-esnaf yaşamında devlet korumasından daha etkin olarak kendi öz denetimlerini görmekteyiz. Yüzyıllar boyunca esnaf disiplininden zerrece bir şey kaybetmeyen bu sınıf, tarihsel kökenlerinden gelen bir bağla Anadolu Aleviliği ile sıcak ilişkilerde bulunmuşlardır. Kendilerini kent-esnaf yaşamındaki görevlerine karşılık Alevilerin köy yaşamıyla ilgili görevlerine hiç karışmadılar. Zaman zaman devlet güçlerince izlenen bu iki sınıftan Ahilik dönem dönem Aleviliğin içerisine sığındı. Bu ilişkiler Aleviliğe Ahilerin, Ahilere de Aleviliğin girmesini doğurdu. Öyle ki yaşadığımız çağda enine boyuna incelemeden Ahilik, tıpatıp Alevilikmiş gibi gösterildi. Bir konuyla ilgili ilişkiye “Alevilikte Yol Ayrımı” adlı kitabında yer veren Nejat Birdoğan (1995: 160-164) şunları söylemektedir:

- Kuran’da feta sözcüğü (çoğul fityan) ahlakı göz önüne alındığından sade ve genç adam anlamında kullanılır. Arap şiirinde ise, bu sözcük ideal anlamıyla “soylu ve tam anlamıyla insan” demektir. Bu anlamda Anadolu Alevilerinin kullandığı “isan-ı kâmil” motifleriyle karşılaşırız. Gerek Alevilikte, gerek Ahilikte bu terime somut olarak verilen örnek İmam Ali’dir.

- Tüm fütüvvet zincirlerinin kendisine bağlandığı Selman-ı Farisi, Anadolu Alevilerinde de Selmanpak adıyla hem ulu bir kişi hem de cem törenlerinde tığbent bağlayan kişidir.

- Fütüvvetin genel örgütünün kuruluş çizgisinde tüm birlik üyeleri Beyt adıyla bir aşamada birleşirlerdi. Bu beyt sözcüğü ile Alevilerin Ehl-i Beyt tamlamasındaki Beyt sözcüğünü birbirini çağrıştırdığı açıktır.

- Ahiliğin iyice güçlendiği çağlarda kavli (gönül veren, söz veren) Ahilerle kendi terminolojilerine göre ikrar veren Alevilerin bir eylem birlikleri vardır.

- Var olan fütüvvetnameler gösteriyor ki, Ahiliğe katılmak isteyen acemi çırağın yola katılırken öncelikle kendisine bir yol atası bulması gerekmektedir. Bu ata, Alevilikteki “rehber”in karşılığıdır. Sanırız ki Ahilikten Aleviliğe geçmiştir.

- Gene fütüvvet yolunda ilerlerken kendisinden daha kıdemli olan “nazil” (önceden üye olmuş) ler arasından iki de yol kardeşi seçecektir. Bu olay Aleviliğe etki edip “masahip-yol kardeşi” olgusunu doğurmuştur. Hacı Bektaş Veli döneminde bugünkü anlamıyla bir cem töreni yoktu. Bu dönemde Hacı Bektaş Veli’nin el verdiği kişileri önünde ıhtıraz olarak saçını, sakalını, kaşlarını bıyığını kestirip (çhardarp etmesi) ve başını bir papakla örtmesi yeterli törendi. Oysaki o dönemde Ahiliğin bugünkü Alevi törenlerini çağrıştıran törenler yaptığı dönem kayıtlarından anlaşılmaktadır. Ahilikten Bektaşiliğe geçen bu yol kardeşi sayısının birden çok oluşu da Trakya Bektaşilerine “bütün cem erenleri bizim kardeşimizdir” biçiminde geçmiş görünüyor.

- Kırşehir’deki Ahi Evran soyundan gelen kişinin Ahi baba adıyla yılın belirli günlerinde tekkesinden kalkarak kendi ve ya vekili bağlı yerleri dolaşarak kuşak kuşanma törenlerini yürütmesi ve bu hizmetin karşılığında aylık ve ya yıllık alması ile Anadolu Alevi dede ve ya babalarının gene kendi törenleri için dolaşıp hakkullah (şeydullah, çıraklık, cerağ akçesi) almasına benziyor.

- Fütüvvetnamelere göre fütüvvet ilkin Hz. Muhammed’e gelmiş ondan Hz. Ali’ye geçmiştir. “Ya Ali! Musa’ya Harun ne menzildeyse sen de bana o menzildesin “ve” la fetailah Ali, la seyfa illa Zülfikar” hadisleri, hem Ahiliğin hem de Aleviliğin sürekli sözleridir.

- Fütüvvetnamelere göre Hz. Ali on yedi kişinin belini bağlamıştır. Bunların başında Selman gelmektedir. Bu motif aynen Aleviliğe geçmiştir.

- Fütüvvete kemer bağlanırken “elin haramdan, dilin dedikodudan, gözün görmediğinden ve görse bile söylemeyeşinden, duyduğunu ve ya duymadığının aktarılmayışından telkinlerde bulunulur. Ahilikten gelen bu özellikler Alevilerde “eline, diline, beline bağlı olmak” biçiminde gelişmiştir.

- Fütüvvete olan teslik ve pelhenk taşları Aleviliğe ve oradan da Ehilliğe geçmiştir.

- Hırka kutsal bir giysidir. Bektaşilikten Ahiliğe geçmiştir. Hırka dikişsiz olur ve salt törenlerde giyilir.

- Fütüvvetnamelerin bir kesiminde İmam Hasan’ın zehirlenmesinden sonra zehirleyen kim olduğunu kardeşi İmam Hüseyin’e söylemeyeşi yazılıdır. Bu söylemeyeş “sırrı saklama” olarak açıklanır. Bu sır saklama olayı Alevilerde de aynen vardır.

- Fütüvvette İmam Mehdi için kullanılan “Sahib’ül Zaman” terimi Alevilerde aynen vardır.

- Alevi düvazdeh İmam’larının çoğu Fütüvvetnamelerde olduğu gibi yazılıdır. Ve törenlerde kullanılmaktadır.

- Bektaşilikteki tığbend, Ahilikteki Şedd’in kopyasıdır. Düğümleşişine bağlanışındaki ayrıntılara değin Ahilikten alınmadır.

- Bektaşi törenlerinin başı ve sonundaki meydanın süpürülmesi, eşik ve kabul duaları, mürşidin talibin sağ elini, başparmak kalkık ve dokunacak biçimde tutması, biat ayetinin okunması, tövbe, On İki İmam’a selavat “şeriatta üstüvar ol” telki-ni, şerbet v.b. hep Ahilikten alınmadır.

- Hacı Bektaş Veli Velayetnamesinde Hacı Bektaş Veli’nin en yakın dostu Ahi Evran’dır. Bir Fütüv-vetnamede ise (Ali Emirik. 1009) söyle bir bölüm var: Eğer deseler ki, 999 pirin başı kimdir?” Cevap et ki “Elhac Hacı Bektaş Veli’dir.” “Ya Hacı Bektaş’ın piri kimdir?” Cevap “Hz. Ali’dir.” Tümceleri bu iki kolun birlikteliğinin kanıtıdır.

Ahi Evran’ın Eserleri

Mikail Bayram, Ahi Evran’a ait sekiz eserden bahseder. Farsça yazdığı ve henüz Türkçeye tercüme edilmemiş Ahi Evran’nın bizzat kaleme aldığı bu eserler, “bu düşünceye karşı olan anlayışın gazabına uğramış olduğu muhtemeldir” der. Ahi Evran’ın ölümünün ardından 761 yıl geçmesine rağmen eserler ortaya çıkarılmamıştır.

Ahi Evran, yani Şeyh Nasîrüddîn Mahmud’un tıp tarihi açısından önemli olabilecek diğer eserleri de şunlardır:

Letâif-i Gıyâsiyye: Dört cilt olan bu eserin birinci cildi felsefe, ikinci cildi ahlâk ve siyaset, üçüncü cildi fıkıh, dördüncü cildi dua ve ibadet hakkındadır. Bir nüshası (1. cilt) Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi’nde 1727 numarada kayıtlıdır.

Müsâri'ü'l-Müsâri: Ünlü kelâmcı Şehristânî'nin İbn-i Sina'ya reddiye olarak kaleme aldığı "Musari" veya "Musaraa" diye bilinen eserine, Ahi Evran da bir karşı reddiye yazarak Müsari'ü'l-Müsâri' adını vermiştir. Ahi Evran'ın Konevî'ye yazdığı mektupları ihtiva eden ve aslı Arapça olan bu eserin bilinen tek nüshası, Ayasofya (Süleymaniye) Kütüphanesi'nde, Nr: 2358 de kayıtlı bir mecmuanın 1b-118a yaprakları arasındadır. Bu eserde Şehristânî'ye karşı İbn-i Sina müdafaa edilmektedir.

Tercüme-i Nefsü'n-Nâtika: Ahi Evran'ın İbn-i Sina'dan yaptığı bu tercüme eserin bir nüshası, Ayasofya (Süleymaniye) Kütüphanesi'nde, 4851 numarayla kayıtlı bir mecmuanın 31b-49a yaprakları arasındadır. Sultan I. Alâeddîn Keykubad'ın emriyle tercüme edilerek kendisine sunulduğu anlaşılmaktadır.

İlmü't-Teşrih: Ahi Evran, Letâif-i Gıyasiyye'de bu eserinden bahsetmektedir. Bu bahisten tıbbâ dair (anatomi) bir eser olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu eserin de bugüne kadar herhangi bir nüshası bulunamamıştır.

Kuruluşundan sonra Anadolu'ya yayılan Ahilik teşkilatı özellikle ahlaki eğitim faaliyetlerini zaviyelerde sürdürdü ve yaygınlaştı.

Ahi Evren'in Eserlerinde Bacıyan-ı Rum

Ahi Evren'in eserleri Ahi Teşkilâtı ile birlikte Bacı Teşkilâtı'nın da fikrî yapısını tespit etmek için birinci elden kaynak olmaktadır. Ayrıca bu eserlerde Ahi ve Bacı Teşkilâtı'nın nasıl ve hangi maksatlara binâen kurulduğu, teşkilâtın yapısı, devletle Anadolu'daki diğer dinî ve tasavvufî zümrelerle ilişkileri, bu ilişkiler sonucu meydana gelen gelişmeler ve bu gelişmelerin Ahi ve Bacı Teşkilâtı üzerindeki etkileri hakkında önemli bilgiler bulmaktayız.

Ahilerin Kurdukları Zaviyeler

Anadolu'da XIII. yüzyıldan itibaren izlerine rastlanan Ahilik siyasi, sosyal ve ekonomik yönleri olan bir teşkilattır. Ahilik, ilk bakışta bir esnaf teşkilatı gibi algılansa da icra ettikleri faaliyetler ile Anadolu'nun Türkleşmesi, ıssız yerlerin yerleşime açılması ve yeni yerleşim birimlerinin kurulması gibi konularda da etkin roller üstlenmiş önemli bir kurum olarak karşımıza çıkar. Nitekim bu duruma XVI. yüzyılda şehirsiz alanlarda mahallelere; kırsal alanlarda da köy, mezraa, çiftlik ve yaylalara isimlerini vermeleri (Ahi adlı yerleşmeler) kanıt oluşturmaktadır. Ahilerin kırsal ve şehirsiz alanlarda etkinliğini sürdürdüğü mekân ise Ahi zaviyeleridir. Esnaf ve zanaatkarların bir araya gelerek oluşturdukları sosyal bir organizasyon (dernek) olan Ahi zaviyeleri, tasavvufî kültürle üyeleri arasındaki dayanışmayı sağlayan, sosyal ve ekonomik hayata yön veren bir müessesedir. Birer kültür ocağı olan Ahi zaviyeleri şehre veya köye hariçten gelenlerin barındıkları bir mekân, şehirlerde ve özellikle medreselerin olmadığı kırsal alanlarda oldukça geniş bir çerçeveden eğitim hizmeti sunan bir kurumdur. Şehirde ve kırsal alanlarda yerleşmelerin kuruluş ve gelişmesinde önemli rol üstlenerek iskân çekirdeklerinin oluşmasını sağlamışlardır.

İşte bu çalışma da konuya Anadolu ölçeğinden yaklaşılarak hem kırsal hem de şehrsel alanlarda etkinliğini sürdürmüş olan Ahi zaviyelerinin XVI. yüzyıldaki dağılışına yer verilmiştir. Türkiye'nin hemen her yerinde rastlanılan Ahi zaviyelerinin faaliyet ve etkinlikleriyle Anadolu'nun Türkleşmesinden itibaren etkin roller üstlendiği anlaşılmaktadır. Anadolu'nun Türkleşmesi esnasında “uç bölgeler” olarak kabul edilen sahalarda diğer bölgelere nazaran Ahi adlı zaviyelerinin daha yoğun olması onların misyonlarını göstermesi açısından oldukça önemlidir (Yıldırım, 2021: 47).

Anadolu Selçuklular dönemiyle başlayan özellikle Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren ele alınan Hz. Ali taraftarlığı taşıyan ve tasavvufi zümrelere ait bu kurumlar, daha önce zikredildiği gibi dinî ve tasavvufî niteliklerinden ziyade sosyal, siyasî ve iktisadi tarafıyla ele alınmıştır. Çalışmanın asıl amacı Anadolu'da batıya doğru hareket eden Türkmen göçlerinin, özellikle Osmanlılarla birlikte nasıl sistematik bir iskân ve kolonizasyon ameliyesine dönüştüğünü izaha çalışmaktır (Ocak, 1978: 247-270)

Ahilerin XIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren Anadolu ve Rumeli'nin bir kısmını gerçekten vatan tutmuş Türkler oldukları Osmanlı vesikalarından anlaşılmaktadır. Bunlar Anadolu şehir ve köylerinde Türkleşme ve İslamlaşmayı teşvik etmekle kalmamışlar, aynı zamanda en ücra köy ve şehirlere kadar giderek kurdukları zaviyelerle buraların iskân ve şehirleşmesini de sağlamışlardır. Nitekim “*Menâhicü'l-înşâ*” adlı münşeat mecmuasında onlar için övgüler yazılmıştır. Eserin “hiitabı ahiyanı” kısmında, Ahiler için, gariblerin sığındığı kişi (melce-i gureba), cömertlerin efendisi (seyyidü'l-eshiya), sadakat ve safa kaynağı (mâdenü'sıdk. Ve's-safa), vefa ve cömertliğin kaynağı (menba-cud ve'l-vefa), mertlerin seçkin kişisi (zübde-i erbabi'l-mürfivve), şerefli kişilerin övünülene (tnejîum'i'l-ashab), yaratılanların en güzeli (alisenü'l-halk), vakar sahibi (muvakkar), en şefkatli efendi (ftudavend-i eşfak), dilediği işi yapmakta serbest olan saygın kişi (cenab-ı menab-ı mutlak) sıfatları kullanılmıştır (Daş, 2004:217).

Ahilerin şehirlerde oynadıkları ticari rol şimdiye kadar yapılan araştırmalarda daha ön plana çıkarıldığı için kırsal kesimde yaptıkları iskân faaliyetleri genellikle gözden kaçmıştır. Selçuklu dönemine ait kaynaklar bunların bu rolleri üzerine fazla bilgi vermemektedir. İlk dönemlerde bunların Anadolu ve Rumeli'de kurdukları zaviyeler henüz bir harita üzerine yerleştirilmediğinden dolayı onların yayılma sahaları ve buralardaki faaliyetleri üzerine bilgilerimiz kıttır. Hâlbuki Ahiler sadece zaviyeler inşa etmediler, ilerleyen süreçte bunlardan başka özellikle şehirlerde Mahalle, Mescit, Tekke, Medrese gibi İslami mabetler ve idari birimler de kurdular.⁶

Zaviye; yerleşim merkezlerinde veya yollar-geçitler üzerinde kurulan, bir şeyhin yönetiminde, bir tarikata mensup dervişlerin yaşadıkları ve ilgililerin ya da görevlilerin gelip geçen

⁶ Mahalle, Mescit, Tekke, Medrese gibi idari birimlerle ilgili geniş bilgi için bkz. Cengiz Yıldırım (2021). “*Evrensel Ulularımız, Ahi Evran, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre*” 61-65 sayfalarına bakabilirsiniz.

yolculara bedava yiyecek, içecek maddeleri ve yatacak yer sağladıkları, bina yahut binalara verilen isimdir (Ocak, 1985: 468).

Yapılan taramalar neticesinde elde edilen verilere göre ahi adlı zaviyelerin Türkiye'deki dağılımı şu şekildedir. Doğuda Kulp, batıda Vize, kuzeyde Kastamonu ve Sinop, güneyde Antalya Silifke, olmak üzere Türkiye topraklarının dört bir köşesinde ahi adlı zaviyeler bulunmaktadır. Ahi adlı zaviyelerin idari bölünüş esasına göre dağılımına bakıldığında Menteşe Sancağı (33 ahi adlı zaviye), Karahisar-ı sahip Sancağı (21 ahi adlı zaviye), Kütahya ve Hamid Sancağı (19'ar ahi adlı zaviye), Aydın Sancağı (18 ahi adlı zaviye), Sivas-Tokat Sancağı (16 ahi adlı zaviye) şeklinde sıralanmaktadır (Yiğit, 2013: p. 959-973).

Sonuç

Milli bir kültür kurumu olan Ahilik, Türk milletinin laik, sosyal dayanışma içerisinde, güzel bir eğitimle topluma faydalı meslek erbabı yetiştirmektedir. Sanat ve zanaatı bilimsel ve ahlaki kurallara göre öğrenen ahiler, Ahilik teşkilatının felsefesi gereği insanı tam olarak merkeze koyar ve insan ve toplum için çalışır. Hz. Ali'ye bağlı olan Ahilik teşkilatı XIII ile XX. yüzyıllar arasında güçlü bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Kendine özgü ahlaki öğretilere sahip olan bu kurumsal yapının ahlak tüzüğü olan fütüvvet-nameler ile yazılı olarak bu ahlaki öğretiler nesilden nesle aktarılmış ve günümüze kadar ulaşmıştır. Siyasi, sosyal, kültürel, felsefi ve ahlaki yönü çok güçlü olan Ahilik teşkilatı Anadolu'nun Türkleşmesine katkı sunarken insanı merkeze alan meslek erbaplarının mesleki ve ahlaki gelişimine de önem vermiştir. Ortaya çıkan kendine özgü dinamikleri Anadolu insanının yaşam felsefesine uymuş ve toplum her yönden gelişmesi ve kalkınmasına olumlu etkileri olmuştur. Temelde esnaf ve sanatkârların meslek örgütü olarak bilinen Ahilik teşkilatı, gerek örgüt yapısı, eğitim süreci gerekse de felsefesi aslında hekimlikten çok farklı değildir. Nitekim araştırmamız sonucunda Osmanlı dönemindeki hekimlerin Ahilik teşkilatından gerek mesleki gerekse de ahlaki anlamda etkilendikleri ortaya çıkmıştır.

Kaynaklar

- Ahmed Eflaki (1989). *Menakibu'l-Arifin*, (çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul: MEB Yayınları
- ..... (2006). *Menâkibü'l-Ârifîn* (çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul: Kabalcı Yayınları
- AKSÜT, Hamza (2013). *Mezopotamya'dan Anadolu'ya Alevi Erenlerin İlk Savaşı*, Ankara: Yurt Kitap Yayınları
- BAYRAM, Mikail (1991). *Ahi Evran ve Ahi Teşkilâtının Kuruluşu*, Konya: Çizgi Yayınları
- ..... (2012). *Ahi Evran - Mevlana Mücadelesi*, İstanbul: Pages Yayınları
- Belleten Komisyon (1947). *Kırşehir'in Dikkatimizi Çeken Sanat Abideleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- BİRDOĞAN, Nejat (1995). *Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı*, İstanbul: Mozaik Yayınları
- DAŞ, Abdurrahman (2004). "Türkiye Selçukluları ve Osmanlı Dönemi Hakkında Târihi Kaynak Olarak Münşeât Mecmualarının Değerlendirilmesi," AÜİFD, Dergisi, sayı II, s. 217.

- Elvan Çelebi (2017). *Menakıbu'l-Kudsiyye* (der. Ahmet Yaşar Ocak), Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Feridun B. Ahmed Sipahsalar (2017). *Hız. Mevlana'dan Görüp İştittiklerim* (çev. Ahmed Avni Konuk), Sufi Kitap Yayınları
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (2011). *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları
- ..... (2019). *Mevlânâ Celâleddin-i Rumi*, İstanbul: Kapı Yayınları
- İbn Battuta Seyahatnamesi* (2020). (çev. A. Sait Aykut), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- İbn Bibi, *Selçukname* (1996), (çev. Mürsel Öztürk), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- KAYA, Abdullah (2011). "Anadolu'nun Türk ve İslam Yurdu Haline Gelmesinde Ahiliğin Rolü ve Önemi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt 7, Sayı 29, s. 552-554.
- Konyalı Ali b. Süleyman b. Yunus (2012). *Menâkıb-i Ahi Evren*" (Haz. M. Fatih Köksal) Alıntılanma sayısı: 5
- KÖKSAL, M. Fatih (2008). *Ahi Evran Ve Ahilik*, Kırşehir: Kırşehir Valiliği Yayınları
- KÖPRÜLÜ, Fuat (1984). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- KUZU, Ali (2013). *Ahi Evren*, Ankara: Parola Yayınları
- Mevlana Celaleddin (2016). *Divan-ı Kebir* (haz. Abdülbaki Gölpınarlı), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları
- OCAK, A. Yaşar (1978). "Zaviyeler" Vakıflar Dergisi, cilt 12, s. 247-270, Ankara:
- OCAK, A. Yaşar ve SURAYYA, Faroohg (1985). "Zaviviye" maddesi, İslam Ansiklopedisi (MEB), Cilt 13, s. 468
- .....(1999). *Türk Sufiliğine Bakışlar, Türkiye'de Tarihin Saptırılması* İstanbul: İletişim Yayınları
- ÖZKÖSE, Kadir (2011). *Ahilikte Ahlâk ve Meslek Eğitimi*, Cumhuriyet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 15, Sayı 6, s. 22-23.
- POYRAZ, Mevlüt (2020). *Karmatiler Devleti Ebu Tahir El-Cennabi Dönemi*, Gece Kitaplığı Yayınları
- SARIKAYA, M. Saffet (2007). "Ahiliğin Dünya Görüşünü Oluşturan Din-Ahlak Değerler", Isparta: Arayışlar İnsan Bilimleri Araştırmaları, yıl: 9 Sayı 17, s. 1-13.
- Taşköprü-Zade Ahmed Efendi (2013). *Mevzuat'ülU'lum* (çev. Mümin Çevik), Kocaeli: Üçdal Neşriyat
- TOKGÖZ, Zübeyir (2012). *Ahi Evran ve Ahilik Sistemi*, Ankara: Pelin Ofset
- Walter Ruben (1941). *İç Anadolu'nun Yerleşme Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- YILDIRIM, Cengiz (2021). *Evrensel Ulularımız Ahi Evran, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre*, Ankara: İtalik Yayınları
- .....2021. *Erken Alevilerin Gizlenen Tarihi*, Ankara: İtalik Yayınları,
- YİĞİT, İlker, "XVI. yüzyıl Türkiye'sinde Ahi Adli Zaviyelerin Dağılışı" Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/5 Spring 2013, p. 959-973, Ankara-Turkey